

UNIVERSALISMI SOSIAALIPOLITIIKAN IDEAALINA

Antti Halmetoja

Suomalaista hyvinvointivaltiota on voinut kutsua universaalien sosiaalipolitiikan maaksi esimerkiksi kaikille avoimen ja yhtenäisen koulutuksen, päivähoitojärjestelmien ja peruseläkkeiden osalta. Sosiaalipolitiikan universalismilla tarkoitetaan yleensä etuutta tai palvelua, johon kaikilla on yhtäläinen oikeus ja joka rahoitetaan suurimmalti osin verovaroin. Hyviä ja yhteiskunnassa yleisesti tärkeinä pidettyjä esimerkkejä universalismista ovat peruskoulu, julkinen terveydenhuoltojärjestelmä ja lapsilisä. Tällä hetkellä ansiosidonnainen sosiaaliturva on kuitenkin yhä keskeisemmässä asemassa ja perusturvan varassa elävät joutuvat yhä useammin turvautumaan tarveharkintaisiin viimesijaisen tuen muotoihin. Kun ajatellaan tätä kehitystä ja ennen kaikkea poliittisten painotusten muutosta, voidaan ajatella, että universalismi kohtasi kannatuksensa rajat elintason noustessa ja ansioturvan kehittyessä. Universalismi on leimattu paitsi kalliiksi, myös ”samaa kaikille” -periaatteensa vuoksi erilaiset tarpeet laiminlyöväksi. Nykyisen Massatyöttömyyden vallitessa kuilu ansio- ja perusturvan välillä ylläpitää eriarvoisuutta, jakaa työväenluokkaa ja näin lamauttaa sen toimintaa.

Argumentti

Sosiaalipoliittisten etuisuuksien rapautumisesta huolimatta universalismi edusti ja edustaa yhä monille hyväksyttävää ideaa oikeudenmukaisesta yhteiskunnasta. Hyvinvointivaltiollisena jakoperiaatteena se ei ole selvinnyt politiikan arkipäivässä. Paremminkin ansaitseva työväestö ja keskiluokka ovat tahtoneet paremman turvan sekä suuremmat etuudet. He ovat vedonneet ansioidensa turvaamisen välttämättömyyteen. Miksi universalismista sitten kannattaa enää keskustella? Kannattaako haikailla sellaisen sosiaalipoliitiikan muodon perään, joka on kokenut ilmiselvän tappion yhteiskunnallisissa kamppailuissa? Ehkä universalismi ei olekaan niin toimiva sosiaalipoliitiikan järjestämisen tapa? Nämä ovat erittäin perusteltuja ja universalismin mielekkyyttä haastavia kysymyksiä, jotka on syytä ottaa vakavasti. Kriittiset kysymykset huomioon ottaen argumentoin, että universalismia ei ole syytä haudata vaan se on edelleen ajankohtainen ja tulevaisuudessa mahdollisesti vielä ajankohtaisempi vaihtoehto sosiaalipoliitiikan järjestämisen ja oikeuttamisen periaatteeksi.

Teoreettisesti ja poliittisesti ajatellen universalismin hienous piilee sen kyvyssä turvata elämän perusedellytyksiä ja vähentää ihmisten markkinariippuvuutta. Elämän perusedellytykset voivat tietenkin tarkoittaa eri asioita eri ihmisille. Kun tarkastellaan hyvinvointivaltioiden kehittymistä ja laajenemista, monista elämän perusedellytyksistä on kuitenkin oltu melko yksimielisiä. Esimerkiksi Suomessa näitä sosiaalipoliitiikan alueita ovat julkinen koulutusjärjestelmä, julkinen terveydenhuoltojärjestelmä, lapsiperheiden palvelut ja etuudet, eläkkeet ja vanhuspalvelut sekä työttömyysturva. Useilla näistä alueista universalismi on ollut keskeinen palvelun tai etuuden järjestämisen periaate. Elämän perusedellytyksien turvaamisella tarkoitetaan kohtuullista etuuksien ja palveluiden tasoa, joka ei yllä yhtä korkealle kuin jotkut ansioturvan muodot, mutta riittää useimmille ja takaa toimeentulon sekä peruspalvelut ilman tarveharkintaa ja vastikkeellisuutta.

Universalismi sisältää vahvoja positiivisia merkitysvivahteita liittyen oikeudenmukaisuuteen ja tasa-arvoon. Tämä on johtanut siihen,

että hyvin moninaisia sosiaalipolitiikan muotoja kutsutaan mielellään universaaleiksi, ja hyvin monenlaisesta sosiaalipolitiikasta koostuvia maakohtaisia järjestelmiä kutsutaan universalistisiksi hyvinvointivaltioiksi.

Mutta universalismiin sisältyy myös rajoitteisia ja kielteisiä mielikuvia. Eilispäivän tasaetuuksien ja vaihtoehdottomien palveluiden universalismi tuskin tekee paluuta kehittyneissä hyvinvointivaltioissa. Tämän päivän milloin mitäkin tarkoittava universalismi ei vaikuta hyödylliseltä hyvinvointivaltioiden tulevaisuutta ajateltaessa. Tässä kirjoituksessa argumentoin, että universalismista saattaa kuitenkin löytyä piirteitä, joiden varassa sen analyttistä voimaa ja yhteiskuntapoliittista uskottavuutta tulisi palauttaa. Universalismi voisi yhä toimia ratkaisuna sosiaaliturvan eriarvoistumisen purkamiseksi.

Onko universalismi mennyttä aikaa?

Toisen maailmansodan jälkeisen Englannin sosiaalipolitiikan kehittymistä pidetään ensimmäisenä universalismin laajamittaisemman tekeytymisen vaiheena (Anttonen ym. 2012). Esimerkiksi universaali julkinen terveydenhuoltojärjestelmä pantiin tuolloin alulle. Myös Pohjoismaissa universalismi alkoi vallata alaa sosiaalipolitiikan muotona: Vähitellen se saavutti siinä määrin sijaa, että Pohjoismaita alettiin nimittää universalistisiksi hyvinvointivaltioiksi.

Joissakin yhteyksissä universalismin laajentuminen on selitetty sosiaalidemokratian ansioksi. Toisissa tutkimuksissa se on osoitettu agraaripuolueiden saavutukseksi. Myös naisliikkeen merkitys universalismin menestykselle on kiistattomasti todennettu. Yhdeksi vaikuttimeksi universalismin leviämiseen on osoitettu oppiminen muiden maiden järjestelmistä. Yleisemmällä tasolla voidaan ajatella, että sotien jälkeinen jälleenrakennuskausi ja talouden kasvu loivat hyvän maaperän myös laajamittaisen hyvinvointivaltion ja sosiaalipolitiikan kehittymiselle eri puolilla Eurooppaa.

Menestyksestään huolimatta universalismi ei kuitenkaan koskaan ole saavuttanut vankkumatonta asemaa. Vaikka Pohjoismaista edelleen puhutaan universalistisina hyvinvointivaltioina, on universalismi monien etuuksien ja palveluiden järjestämisen muotona ajettu marginaaliin. Näin on käynyt esimerkiksi silloin kun olemassa olevien ja hyvin institutionalisoitujen etuuksien rinnalle on kehitetty kilpailevia etuusjärjestelmiä ansiosidonnainen eläketurva ja työterveyshuolto nykyisessä laajuudessaan.

Historiallisesti katsoen universalismi säilyi elinvoimaisena lopulta yllättävän pienen ajanjakson, jonka jälkeen se onnistuttiin kiistämään, häivyttämään ja korvaamaan kilpailevilla muodoilla. Tämä siitä huolimatta, että yhä edelleen monet asiantuntijat pitävät universaalien sosiaalipolitiikan saavutuksia kiistattomina. Saavutuksia ovat ainakin köyhyyden dramaattinen vähentyminen, korkea kansanterveys, korkea koulutustaso kaikissa väestöosissa, naisten korkea työllisyysaste laajojen lapsiperhepalveluiden vuoksi, laaja turva erilaisten sosiaalisten riskien kuten sairastumisen tai työttömyyden varalta, sekä näiden seuraksena laajat yksilönvapaudet ja mahdollisuuksien tasa-arvon kohtuullisen hyvä toteutuminen.

Universalismin rapautumiseen löytyy monia selittäviä tekijöitä. Paradoksaalisesti sosiaalidemokratiaa ja ammattiyhdistysliikettä on väitetty myös universalismin kannattajiksi, koska niiden intressi on ollut ansioturvan kehittäminen. Toisaalta myös universalismin mahdollistanutta talouden kasvua ja elintason nousua pidetään yhtenä universalismin kohtaamista kriiseistä. Keskiluokan synty ja työväenluokan elintason kohoaminen synnyttivät paineen kehittää paremmin ansiotasoa vastaavia sosiaaliturvan muotoja (Esping-Andersen 1990) ja perinteinen, suhteellisen mataliin tasaetuksiin perustuva universalismi jäi Pohjoismaissa alakynteen. Uusliberalismin nousulla ja sen kritiikillä hyvinvointivaltion laajuutta kohtaan on ollut oma vaikutuksensa julkisen sektorin rooliin ja näin ollen myös universalismin supistumiseen markkinaehtoisempien ja yksilön vastuuta korostavien ratkaisujen tieltä.

Universalismi sosiaalipolitiikan muotona

Mitä universalismi sitten oikein tarkoittaa sosiaalipolitiikan muotona? Miten universalismi tulisi määritellä? Näihin kysymyksiin ei vallitse yhtä ja yksiselitteistä vastausta sosiaalipolitiikan asiantuntijoiden keskuudessa (Stefánsson 2012), universalismin poliittisista käyttöyhteyksistä puhumattakaan. Kärjistäen voi väittää, että sosiaalipolitiikan universalismi on nykyään ennen kaikkea poliittinen ideaali ja sen analyttisen voiman vähäisyydestä aiheutuu ongelmia.

Universalismin määritelmän epäselvyydestä ja moninaisuudesta huolimatta se on edelleen hyvin paljon käytetty käsite sosiaalipolitiikassa kirjallisuudessa. Universalismista itsestään on tehty paljon tutkimusta, ja sen määritelmää on pyritty ajan saatossa vakiinnuttamaan. Historiansa aikana siihen on kuitenkin liitetty runsaasti keskenään ristiriitaisiakin piirteitä, ja yksimielisyyden saavuttaminen vaikuttaa vaikealta. Useimpia universalismin eri määrittäjiä (esim. Therborn 1995) yhdistää kuitenkin periaate yhtäläisestä oikeudesta sosiaalipolitiikkaan etuuteen tai palveluun. Yhtäläisen oikeuden rajauksena on usein vaatimus joko maan kansalaisuudesta tai riittävän pitkäkestoisesta asumisesta kyseisessä maassa. Myös elämäntilanne tai ikä rajaavat usein yhtäläistä oikeutta, mikä tekee universalismista syyperusteista sosiaalipolitiikkaa. Universaalit etuudet ja palvelut suojaavat yleensä vain joiltain hyvin yleisesti koetuilta ja kohdatuilta riskeiltä. Universaalien perustulon idea on tässä suhteessa radikaali poikkeus, koska se ei kiinnity vahvasti mihinkään tiettyyn yksittäiseen syyhyyn.

Toinen universalismiin liitetty piirre koskee etuuksien ja palveluiden rahoitusta. Etuuksien ja palveluiden universalismin ehdoksi esitetään usein verotuksen kautta tapahtuvaa rahoitusta (Anttonen 2002). Tämä piirre erottaa universalismin vakuutusperusteisesta sosiaalipolitiikasta. Universalismi tulisi tämän piirteen mukaan rahoittaa ilman korvamerkittyjä maksuja ja etenkin siten, että etuuksien ja palveluiden käyttäjiltä ei edellytetä osallistumista rahoitukseen.

Kuvattujen kahden piirteen varaan voi muotoilla sosiaalipolitiikallisen universalismin karkean määritelmän. Sosiaalipolitiikan universa-

lismi tarkoittaisi näin ollen yleisesti kohdattujen ja koettujen riskien varalta suojaavia etuuksia ja palveluita, joihin kaikilla on yhtäläinen oikeus ja jotka rahoitetaan verovaroin.

Tällaista yksinkertaista määritelmää haastavat kuitenkin esimerkiksi kysymys siitä, tuleeko universalismin tarkoittaa samaa kaikille eli esimerkiksi tasasuuria etuuksia ja täysin samanlaisia palveluita jokaiselle. Tulisiko universalisminkin piirissä kyetä huomioimaan ihmisten erilaiset ja eriytyneet tarpeet esimerkiksi palveluiden suhteen? Toinen keskeinen kysymys koskee positiivista diskriminaatiota eli sitä, tulisiko universalismin sisältää erityiskohtelu. Esimerkiksi tuloharkinnan avulla voidaan asettaa joillekin suurempia etuuksia ja pienempiä palveluiden käyttömaksuja. Muun muassa nämä keskustelut tekevät universalismin määrittelemisestä vaikeampaa, puhumattakaan väitteistä, joiden mukaan myös ansiosidonnaista sosiaaliturvaa voitaisiin pitää universaalina sosiaalipoliittikkana.

Universalismin keskeisten elementtien määrittelemisen on kuitenkin sosiaalipoliittisen tutkimuksen ja yhteiskunnan kannalta keskeistä tässä ajassa ja mahdollisten tulevaisuuden haasteiden ratkaisuna. Tässä kirjoituksessa argumentoin universalismin puolesta tässä ajassa ja mahdollisten tulevaisuuden haasteiden ratkaisuna. Argumentaatiossani pitäydyn määritelmässä, jonka mukaan sosiaalipoliittinen universalismi tarkoittaa etuutta tai palvelua, johon kaikilla on yhtäläinen oikeus, ja joka rahoitetaan kollektiivisesti verovaroin. Tämä tarkoittaa, että ansiosidonnainen sosiaaliturva ei sisälly universalismin. Positiivinen diskriminaatio ja erilaisten tarpeiden huomioiminen esimerkiksi erilaisin palvelumuodoin sen sijaan eivät ole ristiriidassa määritelmän kanssa.

Ansiosidonnainen sosiaaliturva universalismin haastajana

Tämän päivän hyvinvointivaltioissa ansiosidonnaiset etuudet lohkaisevat suuren osan sosiaalimenoista. Myös ansiosidonnaisen sosiaaliturvan oikeudenmukaisuudesta keskustellaan. Esimerkiksi työttömyyskorvauksen ansiosidonnaista osaa rahoittavat kaikki palkansaajat, vaikka

osa-aikatöitä ja pätkätoitä tekevien on vaikeaa täyttää ansiosidonnaiseen työttömyyskorvaukseen oikeuttava työssäoloehto.

Eläkejärjestelmässä ja terveydenhuoltojärjestelmässä on siirrytty enemmän tai vähemmän universalismista pois. Etenkin suomalainen vanhuuseläkejärjestelmä on jakautunut voimakkaasti kahtia. Sitä on mahdollista ajatella kolmena erillisjärjestelmänä, joita ovat kansaneläke, työeläke ja yksityinen eläkesäästäminen tai -vakuuttaminen. Kansaneläkejärjestelmä oli universaali aina vuoteen 1997 saakka, jolloin se muutettiin eläketulovähenteiseksi suhteessa työeläkkeeseen. Nykyään työeläke on ensisijainen eläkejärjestelmä, vaikka kaikki eivät työeläkettä saa. Pelkästään kansaneläkkeen varassa elävät ovat takuueläkkeestä ja eläkkeensaajan asumistuesta huolimatta heikommassa asemassa. Kansaneläke ja takuueläke rahoitetaan verovaroin. Työeläkkeen pääasiallisia rahoittajia ovat työntekijät ja työnantajat. Tämä herättää kysymyksen julkisen sektorin tehtävästä ja universalismista. Kansaneläke näyttäytyy köyhäinhoitona työeläkkeen rinnalla.

Samaa kehityskulkua on nähtävissä terveydenhuollossa. Viime vuosikymmenten aikana työterveyshuollon merkitys terveydenhuoltojärjestelmän osana on kasvanut. Yhä suurempi osa työikäisestä väestöstä on sen piirissä ja käyttää näin vähemmän julkisen terveydenhuoltojärjestelmän palveluita. Työnantajat maksavat sairausvakuutusmaksuja, jotka he laskuttavat takaisin hyvityksenä terveydenhuollon järjestämisestä työntekijöilleen. Työnantajat lisäksi ostavat terveyspalvelut usein yksityisiltä terveydenhuoltoyrityksiltä eivätkä kunnallisilta terveyskeskuksilta. Tämä universalismista irtautuminen terveydenhuollon osalta voidaan ajoittaa 1990-luvulle (Harjula 2015). Näin on onnistuttu synnyttämään mittavat terveystarkkinat yksityisten yritysten hyödyksi. Mikäli yritysten tulisi hankkia työterveyspalvelut julkiselta sektorilta, olisi sillä epäilemättä positiivisia vaikutuksia julkisen sektorin terveydenhuollon kehittymiseen samoin kuin sen talouden hallintaan. Tästä hyötyisivät myös ne, jotka eivät ole työterveyshuollon piirissä. Puhumattakaan vaihtoehdosta, että työterveyshuolto supistettaisiin sen alkuperäiseen tehtävään eli huolehtimaan rajatummin vain terveyspalveluista, joilla on selkeä yhteys työkykyyn.

Jos joskus sosiaalipolitiikan päämääränä oli ihmisten markkina-riippuvuuden vähentäminen, niin nyt julkisesti suorastaan tuetaan markkinoiden levittäytymistä sosiaalipolitiikan ydinalueille. Kyseessä on perustavanlaatuinen politiikan suunnanmuutos. Paremman turvan saavuttaminen edellyttää näin ollen kohtuullisen vakaata palkkatyöasemaa. Kehitys ei vastaa sellaista universalismia, jossa järjestelmien piiriin pääsy olisi oikeus, sillä ansiosidonnaisessa järjestelmässä asema perustuu yksilön henkilökohtaisiin saavutuksiin – omiin ponnistuksiin. Ansiosidonnaisten etuuksien ja palveluiden sekä niiden rinnalla toimivien, ansioista riippumattomien perusturvajärjestelmien yhdistelmäkään ei täytä universalismin määritelmää, koska perusturvajärjestelmät ovat nykyään tasoltaan liian heikkoja suhteessa ansioturvaan.

Universalismin paluu?

Onko julkisen sektorin roolin heikentäminen niin etuuksien rahoituksessa kuin palveluiden tuottamisessakin hyvää sosiaalipolitiikkaa, jos tavoitteena on elämän perusedellytysten turvaaminen kaikille? Väitän, että ei ole. Kahtia ansiosidonnaiseen ja perusturvaan jakautuneet sosiaaliturvajärjestelmät ylläpitävät eriarvoisuutta, joka on jo lähtökohtaisesti olemassa erilaisten työmarkkina-asemien vuoksi. Julkinen kansalaisoikeuksiin kuuluva perusturva uhkaa jäädä kehityksessä jälkeen ja marginalisoitua. Viime vuosikymmenet ovat osoittaneet, että ansiosidonnaisiin järjestelmiin keskittyvät työmarkkinaosapuolet eivät ole riittävän kiinnostuneita perusturvan kehittämistä.

Perusturvan heikentäminen on erityisen erikoinen suunta, kun otetaan huomioon laajemmat yhteiskunnalliset muutokset. Hyvinvointivaltion historian aikana ihmisten kansainvälinen liikkuvuus on runsaampaa kuin koskaan. Kansainvälisen liikkuvuuden myötä Suomeenkin tulee entistä enemmän siirtolaisia. Nimenomaan universaali sosiaaliturva palvelisi paremmin liikkuvuuden tarpeita, koska universaalien etuus- ja palvelujärjestelmien piiriin pääseminen on helpompaa ja nopeampaa kuin pyrkiminen ansiosidonnaisen turvan

piiriin. Liikkuvuuden maailmassa asiallisen perusturvan piiriin pääseminen ei voi edellyttää ansiosidonnaisen sosiaaliturvan asettamia ehtoja. Ei ole yhteiskunnallisesti kestävää ylläpitää jakoa ansiosidonnaisen ja perusturvan välillä ja antaa heikommassa asemassa olevien joukon kasvaa entisestään.

Tämän lisäksi myös työelämä on jonkinasteisessa murroksessa. Uudenlaiset sopimusmuodot, kuten nollasopimukset ja freelancerina tehdyt työt ovat lisääntyneet ja ne sattavat lisääntyä tulevaisuudessa. Muutos näkyy hitaana kehityksenä etenkin itsensä työllistäjien osuuden kohoamisena. Nykyiset ansiosidonnaiset järjestelmät asettavat poikkeavissa palkansaaja- ja yrittäjäasemissa olevat kovin eriarvoisiin asemiin. Lisäksi 1990-luvun laman myötä pitkäaikaistyöttömien suuri joukko on jäänyt pysyväksi. Nämä ihmiset elävät perusturvan ja viimesijaisen tuen varassa, vaikka he ennen työttömäksi jäämistään olisivat tehneet huomattavan pitkän työuran.

Kuvattujen muutosten keskellä elämän perusedellytysten turvaamisen sitominen entistä vahvemmin työmarkkina-asemaan tuntuu järjettömältä ja tähän aikaan sopimattomalta kehityssuunnalta. Eriarvoisuuden ylläpitämisen lisäksi universalismi rapautuu ja jää marginaaliin. Yhteiskunnan olosuhteet ja rakenteet olivat toisenlaiset silloin, kun ansiosidonnaiset järjestelmät pantiin alulle. Ne syntyivät lähes täystyöllisyyden oloissa ja palvelivat hyvin elintason kohotessa. Kuitenkin pelkästään jo kansainvälisen liikkuvuuden ja työelämän muutokset kyseenalaistavat ansiosidonnaisten järjestelmien ensisijaisuuden mielekkyyden.

Johtopäätös

Universalismin paluu voisi olla ratkaisu perusturvan ongelmiin. Se edellyttäisi huolellista pohdintaa, millaisissa muodoissa universalismia olisi mielekästä toimeenpanna nykyajassa ja tulevaisuudessa. Pohdinnan myötä myös universalismin analyttinen voima vahvistuisi ja se olisi hyödyllisempi käsite niin yhteiskuntapoliittisessa kuin -tieteel-

lisessäkin keskustelussa. Työelämän muutoksien ja kansainvälisen liikkuvuuden lisäksi myös luonnonresurssien hupeneminen, talouskasvun rajat ja ilmastonmuutos, asettavat haasteita hyvinvointivaltioille. Nämä huomioon ottaen olisi hyvä jo etukäteen pohtia sosiaaliturvan järjestämistä niukkuuden olosuhteissa. Gøsta Esping-Andersen (1990) argumentoi, että työväenluokan elintason kohotessa ja uuden keskiluokan synnyn myötä ansiosidonnaisen turvan kehittäminen tasaetuksien rinnalle oli universalismin pelastus Pohjoismaissa. Nyt sosiaalipolitiikasta tuntuu universalismi karsineen. Mikä poliittinen voima pelastaisi universalismin toistamiseen?

Lähteet

- Aamulehti. 2.8.2012. <http://moro.aamulehti.fi/2012/08/02/alkoholistit-koontuvat-nyt-keskustorilla-taalla-on-mukava-ottaa-ryyppyja/> Luettu 17.6.2015.
- Aamulehti. 2.8.2012. Tunnettu lääkäri kohauttaa: Juopot ”ihmisroskat” vietävä keskustasta saarelle! <http://moro.aamulehti.fi/2012/08/02/professori-kohauttaa-ihmisroskat-siivottava-keskustasta-saarelle/> Luettu 17.6.2015.
- Aamulehti. 21.8.2014. <http://moro.aamulehti.fi/2014/08/21/lisaa-siivous-ta-ja-poliisikaynteja-kivipenkki-saa-lahtea-nain-pormestari-vastaa-keskustori-palautteeseen/> Luettu 17.6.2015.
- Alanen, Leena. 2009. ”Johdatus lapsuudentutkimukseen.” Teoksessa *Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta*, toim. Alanen, Leena & Kirsti Karila. Tampere: Vastapaino, 9–30.
- Alasuutari, Maarit & Kirsti Karila & Kirsi Alila & Mervi Eskelinen. 2014. *Vaikuta varhaiskasvatukseen. Lasten ja vanhempien kuuleminen osana varhaiskasvatuksen lainsäädäntöprosessia*. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2014:13. <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2014/liitteet/tr13.pdf?lang=en> Luettu 18.4.2016.
- Allard, Erik & Yrjö Littunen. 1964. *Sosiologia*. Porvoo: WSOY
- Andersson, Jan Otto. 2012. ”Perustulo ja kohtuutalous – radikaali yhdistelmä.” Teoksessa *Perustulon aika*, toim. Perkiö, Johanna & Kaisu Suopanki. Helsinki: Into, 91–100.
- Anttiroiko, Ari-Veikko & Arto Haveri & Veli Karhu & Aimo Ryyänen & Pentti Siitonen (toim.). 2007. *Kuntien toiminta, johtaminen ja hallintasuhteet*. Tampere: Tampere University Press. <http://urly.fi/uos> Luettu 27.5.2014.
- Anttonen, Anneli. 2002. ”Universalism and social policy: a nordic-feminist reevaluation.” *NORA* Vol. 10. No. 2., 71–80.
- Anttonen, Anneli & Lea Henriksson & Ritva Nätkin. 1994. *Naisten hyvinvointivaltio*. Tampere: Vastapaino.
- Anttonen, Anneli & Liisa Häikiö & Kolbeinn Stefánsson & Jorma Sipilä. 2012. ”Universalism and the challenge of diversity.” Teoksessa *Welfare state, universalism and diversity*, toim. Anneli Anttonen & Liisa Häikiö & Kolbeinn Stefánsson. Cheltenham: Edward Elgar, 1–15.
- Anttonen, Anneli & Gabrielle Meagher. 2013. ”Mapping marketisation: concepts and goals.” Teoksessa *Marketization in Nordic eldercare: a research report on legislation, oversight, extent and consequences*, toim. Meagher, Gabrielle & Marta Zebhely. Stockholm Studies in Social Work 30. Stockholm: Stockholm University, 13–22

- Anttonen, Anneli & Jorma Sipilä. 2010. ”Universalismi Britannian ja Pohjoismaiden sosiaalipolitiikassa”. *Janus* Vol. 18. No. 2., 104–120.
- Anttonen, Anneli & Jorma Sipilä. 2000. *Suomalaista sosiaalipolitiikkaa*. Tampere: Vastapaino.
- Anttonen, Anneli & Jorma Sipilä. 1992. ”Julkinen, yksityinen ja yhteisöllinen sosiaalipolitiikassa – sosiaalipalvelujen toimijat ja uudenlaiset yhteensovittamisen strategiat.” Teoksessa *Sosiaalipolitiikka 2017. Näkökulmia suomalaisen yhteiskunnan kehitykseen ja tulevaisuuteen*, toim. Riihinen, Olavi. WSOY, Helsinki, 435–462.
- Atkinson, Anton. 2015. *Inequality – What Can Be Done?* N.Y., Harvard University Press.
- Baumrind, Diana. 1988. ”Raising competent children.” Teoksessa *Child development today and tomorrow*, toim. Damon, William. San Fransisco: Jossey, 349–378
- Birnbaum, Simon. 2012. *Basic Income Reconsidered. Social Justice, Liberalism, and the Demands of Equality*. New York: Palgrave MacMillan.
- Doyal, Len & Ian Gough. 1991. *A theory of human need*. Lontoo: Palgrave Macmillan.
- Eduskunnan tarkistusvaliokunta. 2013. *Nuorten syrjäytyminen. Tietoa, toimintaa ja tuloksia?* Eduskunnan tarkistusvaliokunnan julkaisu 1/2013.
- Eriksson, Lars. (toim.). 1967. *Pakkoauttajat*. Helsinki: Tammi.
- Esping-Andersen, Gøsta. 1985. *Politics against markets: the social democratic road to power*. Princeton: Princeton University Press.
- Esping-Andersen, Gøsta. 1990. *The three worlds of welfare capitalism*. Cambridge: Polity press.
- Esping-Andersen, Gøsta. 2002. ”A Child-Centred Social Investment Strategy.” Teoksessa *Why We Need a New Welfare State*, toim. Esping-Andersen, Gøsta. Oxford: Oxford University Press.
- Forsberg, Hannele & Ritva Nätkin (toim.). 2003. *Perhe murroksessa*. Helsinki: Gaudeamus
- Gingrich, Jane. 2011. *Making Markets in the Welfare State*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gun, Olle & Thomas Larsson. 16.11.2011. Ny skandal på Carema-boe. SVT Nyheter. <http://www.svt.se/nyheter/sverige/ny-skandal-pa-carema-boe> Luettu 1.10.2014.
- Harjula, Minna 2015. *Hoitoonpääsyn hierarkiat. Terveyskansalaisuus ja terveyspalvelut Suomessa 1900-luvulla*. Tampere: Tampere university press.
- Harrikari, Timo. 2014. ”Nuorisotakuu sukupolvipoliittisena hallintana — hiljaisia reunaehtoja.” Teoksessa *Nuorisotakuun arki ja politiikka*, toim. Gretschel, Anu & Kari Paakkunainen & Anne-Mari Souto & Leena Suurpää. Nuorisotakuun arki ja politiikka.
- Hasanen, Kirsi. 2013. *Narrating care and entrepreneurship*. Tampere: Tampere University Press.

- Heimo, Lauri. 2014. *The ideal of conditional cash transfers*. Pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto, kulttuuri- ja yhteiskuntatieteiden yksikkö. Helsingin Sanomat. 5.6.2014. Helsingissä yhä vähemmän katupenkkejä – iäkkäät eivät pääse levähtämään. <http://www.hs.fi/kaupunki/a1401859050995> Luettu 18.5.2016.
- Helsingin Sanomat. 4.3.2012. Myös Räsänen vastustaa lasten kotihoidon tuen leikkaamista. <http://www.hs.fi/politiikka/a1305556936107> Luettu 18.4.2016.
- Helsingin Sanomat. 15.8.2013. Olof Palmen poika uskoo hyvinvointivaltioon. <http://www.hs.fi/kotimaa/a1376457020811> Luettu 20.4.2016.
- Hiilamo, Heikki. 2014. ”Voisiko osallistava sosiaaliturva lisätä osallisuutta?” *Yhteiskuntapolitiikka* Vol. 79. No.1., 82–86.
- Hirvilampi, Tuuli. 2015. *Kestävän hyvinvoinnin jäljillä. Ekologisten kysymysten integroiminen hyvinvointitutkimukseen*. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 136, Kela. Helsinki: KELA.
- Hirvilampi, Tuuli & Senja Laakso & Michael Lettenmeier. 2014. *Kohtuuden rajat Yksinasuvien perusturvan saajien elintaso ja materiaallinen jalanjälki*. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 132. Helsinki: Kela.
- Hoikkala, Tommi. 1993. *Katoaako kasvatus, himmeneekö aikuisuus? Aikuis-tumisen puhe ja kulttuurimallit*. Helsinki: Gaudeamus.
- Hylland-Eriksen, Thomas. 2002. *Hetken tyrannia*. Helsinki: Johnny Kniga.
- Häikiö, Liisa. 2014. ”Institutionalization of sustainable development in decision-making and everyday life practices: A critical view on the Finnish case.” *Sustainability* Vol. 6 No. 9., 5639–5654.
- Iltta-Sanomat. 21.3.2012. Keltinkangas-Järvinen. <http://www.iltasanomat.fi/kotimaa/art-2000000487997.html> Luettu 20.4.2016.
- Isola, Anna-Maria. 2012. ”Hyviä työntekijöitä ja veronmaksajia. Syntyvyysretoriikka 2000-luvun alun Suomessa.” *Janus* Vol. 20. No. 3., 334–352.
- Jaakkola, Jouko & Panu Pulma & Mirja Satka & Kyösti Urponen. 1994. *Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisen sosiaalisen turvan historia*. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto.
- Jenks, Chris. 1996. ”The Post-modern Child”. Teoksessa *Children in Families: Research and Policy*, toim. Brannen, Julia & Margaret O’Brien. London: Falmer, 13–25.
- Jokinen, Eeva. 2005. *Aikuisten arki*. Helsinki: Gaudeamus.
- Julkunen, Raija. 2009. ”Perustulo – kuinka sama idea toistuvasti kohtaa sosiaalidemokraattisen hyvinvointivaltion.” Teoksessa *Ajatuksen voima. Ideat hyvinvointivaltion uudistamisessa*, toim. Kananen Johannes ja Juho Saari. Helsinki: Minerva, 261–290.
- Juvén, Sonja. 2014. *Nollatyösopimuksella työskentelyyn liittyvä epävarmuus kaupan alan työntekijöiden kokemana*. Sosiaalipolitiikan kandidaatin-tutkielma, YKY, Tampereen yliopisto.

- Kaltiala-Heino, Riittakerthu & Sari Fröjd. 2008. ”Nuoruusikäisen itsemäärääminen ja pakolla auttaminen.” Teoksessa *Tutkijapuheenvuoroja terveydenhuollosta*, toim. Ashorn Ulla & Juhani Lehto. Helsinki: Stakes.
- Kansallinen omaishoidon tuen kehittämisohjelma. 2014. Työryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2014: 2. Helsinki: STM. http://www.stm.fi/julkaisut/nayta/-/_julkaisu/1877786 Luettu 3.6.2014.
- Karsio, Olli & Anneli Anttonen. 2013. “Marketisation of eldercare in Finland: legal frames, outsourcing practices and the rapid growth of for-profit services.” Teoksessa *Marketization in Nordic eldercare: a research report on legislation, oversight, extent and consequences*, toim. Meagher, Gabrielle & Marta Zebehely. Stockholm Studies in Social Work 30. Stockholm: Stockholm University, 85–125.
- Kekkonen, Urho. 1952. *Onko maallamme malttia vaurastua?* Helsinki: Otava
- Kettunen, Pauli & Klaus Petersen (toim.). 2011. *Beyond welfare state models: Transnational historical perspectives on social policy*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Keynes, John Maynard. 1951. *Työllisyys, korko ja raha: yleinen teoria*. Suom. Ahti Karjalainen ja Pentti Kivinen (alkup. 1936). Porvoo: WSOY
- Koistinen, Pertti. 2014. *Työ, Työvoima ja Poliitiikka*. Tampere: Vastapaino.
- Kopomaa, Timo. 2014. Kaikenikäisille sopivan kaupunkipuiston luominen vaikeaa – kuka ottaa penkit käyttöönsä? http://yle.fi/uutiset/tutkija_kai-kenikaaisille_sopivan_kaupunkipuiston_luominen_vaikeaa_kuka_ot-taa_penkit_kayttoonsa/7601803 Luettu 20.4.2016.
- Koskela, Hille. 2009. Pelkokierre. Helsinki: Gaudeamus.
- Kuusi, Pekka. 1961. *60-luvun sosiaalipoliitiikka*. Helsinki: WSOY.
- Kvist, Ojn & Johan Fritzell & Bjørn Hvinden & Olli Kangas (toim.). 2012. *Changing social equality: The nordic welfare model in the 21st century*. Laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2013:11. Helsinki: STM & Kuntaliitto. http://www.stm.fi/c/document_library/get_Bristol_Policy
- Laki omaishoidon tuesta 2.12.2005/937. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050937> Luettu 20.4.2016.
- Lane, Jan-Erik. 2000. *The public sector. Concepts, models and approaches*. London: Sage Publications
- Latour, Bruno. 2006. *Emme ole koskaan olleet moderneja*. Tampere: Vastapaino
- Lehtonen, Turo-Kimmo. 2008. *Aineellinen yhteisö*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Lister, Ruth. 2003. ”Investing in the Citizen-Workers of the Future: Transformations in Citizenship and the State under New Labour.” *Social Policy and Administration* Vol. 37., 427–443.
- Lith, Pekka. 2013. *Vanhusten ja erityisryhmien yksityisen palveluasumisen kilpailutilanne*. TEM raportteja 9/2013. <http://www.tem.fi/files/35708/>

- TEMrap_9_2013.pdf Luettu 18.4.2016. Lähde, Ville. 2013. *Niukkuuden maailmassa*. Tampere: niin & näin.
- Mankiw, Gregory & Mark Taylor. 2008. *Macroeconomics*. New York: Palgrave Macmillan.
- Mattila, Yrjö & Tiina Kakriainen. 2014. ”Kunnan työntekijät arvioimassa omaishoitoa – kuntien omaishoidon työntekijöiden näkemyksiä omaishoitajärjestelmän toimivuudesta aja kehittämistarpeista.” Teoksessa *Rakas mutta raskas työ. Kelan omaishoitohankkeen ensimmäisiä tuloksia*, toim. Tillmann Päivi & Laura Kalliomaa-Puha & Hennamari Mikkola. Työpapereita 69/2014. Helsinki: Kela. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/144109/Tyopapereita69.pdf?sequence=1> Luettu 29.3.2016]
- Meagher, Gabrielle & Marta Szebehely (toim.). 2013. *Marketization in Nordic eldercare: a research report on legislation, oversight, extent and consequences*. Stockholm Studies in Social Work 30. Tukholma: Stockholm University.
- Miettinen, Anneli. 2012. *Perhevapaakäytännöt Suomessa ja Euroopassa 2012*. Väestöliiton Väestöntutkimuslaitoksen työpaperi 2012 (1). Helsinki: Väestöliitto.
- Mononen, Tuija & Tiina Silvasti. 2012. *Hyvä ja paha ruoka: ruoan tuotannon ja kuluttamisen vaikutukset*. Helsinki: Gaudeamus.
- Morgan, David. 2009. *Acquaintances: the space between intimates and strangers*. Maidenhead: Open University Press.
- Myrskylä, Pekka. 2011. *Nuoret työmarkkinoiden ja opiskelun ulkopuolella*. Työ ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Työ ja yrittäjyys 12/2011. Helsinki.
- Nenonen, Marko. 2006. *Lapoliinjalla. Työttömät pakkotöissä 1948–1971*. Jyväskylä: Atena.
- OECD. 2008. *Growing Unequal? Income Distribution and Poverty in OECD Countries*. http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/social-issues-migration-health/growing-unequal_9789264044197-en#page1 Luettu 18.4.2016.
- OECD. 2010. *Economic survey of Finland, 2010. Policy Brief*. http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/economics/oecd-economic-surveys-finland-2010_eco_surveys-fin-2010-en Luettu 14.11.2013.
- Omaishoidon tuki. Opas kuntien päättäjille. 2006. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön oppaita 2005:30. Helsinki: STM. <http://urly.fi/uou> Luettu 3.6.2014.
- Paavonen, Tapani & Olli Kangas. 2006. *Eduskunta hyvinvointivaltion rakentajana*. Helsinki: Suomen eduskunta.
- Panitch, Leo & Gregory Albo & Vivek Chibber (toim.). 2011. *The crisis and the left*. Lontoo: Merlin Press.
- Perttula, Rauno. 2015. *Syrjäytymispuhe hallinnan strategiana opiskelijahuollon sosiaalityössä*. Akateeminen väitöskirja. Jyväskylä: University of Jyväskylä.

- Perälä, Jussi. 2014. Huumeiden sekakäyttäjien arkeen kuuluu ”säättäminen” https://blogi.thl.fi/web/poreilua/etusivu/-/blogs/huumeiden-sekakayttajien-arkeen-kuuluu-saataminen?p_p_auth=LDubhn7o Luettu 17.6.2015.
- Petersen, Ole Helby & Ulf Hjelmar. 2014. ”Marketization of welfare services in Scandinavia: A review of Swedish and Danish experiences.” *Scandinavian Journal of Public Administration* Vol. 17. No. 4., 3–20.
- Petrell, Tuija. 2013. ”Keskustorin ihmisroskat: järjestyshäiriöt ja asunnotomien kategorisointi tamperlaisessa lehdistössä.” *Alusta! 24.9.2013*. <http://alusta.uta.fi/artikkelit/2013/09/24/keskustorin-ihmisroskat.html>
- STM: Potilasdirektiivi (Rajat ylittävä terveydenhuolto), Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö <http://www.stm.fi/potilasdirektiivi> Luettu 15.9.2014.
- Rajanti, Taina. 1999. *Kaupunki on ihmisen koti*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Ratkaisujen Suomi. 2015. Pääministeri Juha Sipilän hallituksen strateginen ohjelma 29.5.2015. http://valtioneuvosto.fi/documents/10184/1427398/Ratkaisujen+Suomi_FI_YHDISTETTY_netti.pdf/801f523e-5dfb-45a4-8b4b-5b5491d6cc82 Luettu 29.3.2016.
- Rifkin, Jeremy. 2014. *The Zero Marginal Cost Society. The internet of things, the collaborative commons, and the eclipse of capitalism*. New York: Palgrave MacMillan.
- Riihelä, Marja & Risto Sullström & Matti Tuomala. 2010. *Trends in top income shares in Finland 1966-2007*. VATT-tutkimuksia 157. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus.
- Riihinen, Olavi (toim.). 1992a. *Sosiaalipolitiikka 2017. Näkökulmia suomalaisen yhteiskunnan kehitykseen ja tulevaisuuteen*. Helsinki: WSOY.
- Riihinen, Olavi. 1992b. ”Näkökulmia tulevaisuuteen.” Teoksessa *Sosiaalipolitiikka 2017. Näkökulmia suomalaisen yhteiskunnan kehitykseen ja tulevaisuuteen*, toim. Riihinen, Olavi. Helsinki: WSOY, 603-638.
- Roos, J.P. 1992. ”Keskiluokka ja hyvinvointivaltio: uusi hyvinvointisopimus?” Teoksessa *Sosiaalipolitiikka 2017. Näkökulmia suomalaisen yhteiskunnan kehitykseen ja tulevaisuuteen*, toim. Riihinen, Olavi. Helsinki: WSOY, 321-338.
- Ruckenstein, Minna. 2013. *Lapsuus ja talous*. Helsinki: Gaudeamus
- Saarikangas, Kirsi. 2006. *Eletyt tilat ja sukupuoli. Asukkaiden ja ympäristön kulttuurisia kohtaamisia*. Helsinki: SKS.
- Sandberg, Otso. 2015. *Hallittu syrjäytyminen – Miten syrjäytymisestä muodostui lähes jokaiseen meistä ulottuva riski?* Akateeminen väitöskirja. Tampere: Tampere University Press.
- Sandel, Michael. 2012. *What money can't buy: the moral limits of markets*. New York: Farrar, Straus and Giroux.
- Satka, Mirja & Leena Alanen & Timo Harrikari & Elina Pekkarinen (toim.). 2011. *Lapset, nuoret ja muuttuva hallinta*. Tampere: Vastapaino

- Seymour, Richard. 2014. *Against austerity – How can we fix the crisis, they made*. London: Pluto press.
- Sipilä, Jorma & Eva Österbacka. 2013. *Enemmän ongelmien ehkäisyä, vähemmän korjailua? Perheitä ja lapsia tukevien palvelujen tuloksellisuus ja kustannusvaikuttavuus*. Valtionvarainministeriö: Valtionvarainministeriön julkaisuja 11/2013.
- Snow, Robert & Dennis Brisset. 1986. "Pauses: "Explorations in social rhythm."” *Symbolic Interaction*. Vol. 9 No. 1, 1–18.
- Sotkanet. Tilastotietoja suomalaisten terveydestä ja hyvinvoinnista. Helsinki: THL. Sotkanet.fi Luettu 12.4.2016
- Standing, Guy. 2016. Luento KELA:n perustuloseminaarissa. <https://www.youtube.com/watch?v=tp8vd0g0FQg> Luettu 20.4.2016.
- Standing, Guy. 2009. *Work after Globalization. Building Occupational Citizenship*. Cheltenham & Northampton: Edward Elgar.
- Stefánsson, Kolbeinn. 2012. "What is in a word? Universalism, ideology and practice." Teoksessa *Welfare state, universalism and diversity*, toim. Anneli Anttonen, Liisa Häikiö & Kolbeinn Stefánsson. Cheltenham: Edward Elgar, 42–68.
- STM ja Kuntaliitto. 2013. Laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön julkaisuja 2013:11. http://www.kunnat.net/fi/asiantuntijapalvelut/soster/sosiaalipalvelut/ikaantyneet/laatusuositus/Documents/01_Laatusuositus_hyv%C3%A4n_ik%C3%A4%C3%A4ntymisen_turvaamiseksi_ja_palvelujen_parantamiseksi_2013.pdf Luettu 18.4.2016.
- STM: Potilasdirektiivi. Rajat ylittävä terveydenhuolto. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö <http://www.stm.fi/potilasdirektiivi> Luettu 15.9.2014.
- Strandell, Harriet. 2012. "Policies of Early Childhood Education and Care. Partnership and individualization." Teoksessa *The modern child and the Flexible Labour Market*, toim. Anne Trine Kjørholt & Jens Qvortrup. Houndmills: PalgraveMacmillan, 222–240.
- Streeck, Wolfgang. 2012. Wolfgang Streeck – Germany. *European Societies*. Vol. 14. No. 1., 137—139.
- Suomen virallinen tilasto (SVT): Tulonjaon kokonaistilasto. <http://www.stat.fi/til/tjkt/> Luettu 18.4.2016.
- Suopajarvi, Tiina. 2014. "Kävelyssä rakentuva paikka. Oulun kaupunkikeskusta seniorikaupunkilaisten sosiomateriaalisena ympäristönä." *Sociologia* Vol. 51 No. 4.
- Tampereen kokoomuksen kuntavaaliohjelma (2012) <http://tamperelainenkokoomus-fi-bin.directo.fi/@Bin/a0e8ea9b7aa53a2314989f6bfd6c3a90/1461664381/application/pdf/413820/KTAKunnallisvaaliohjelma040912.pdf> [viitattu 26.4.2016]
- Taimio, Heikki (toim.). 2007. *Taloukskasvun bedelmät – kuka sai ja kuka jäi ilman?* Helsinki: Työväen sivistysliitto.

- Therborn, Göran. 1995. *European modernity and beyond. The trajectory of european societies 1945–2000*. London: Sage publications.
- Tiainen, Pekka. 2015. Helsingin Sanomat. 7.9.2015. Vieraskynä: Palkkatuen lisääminen tepsii pitkäaikaistyöttömyyteen. <http://www.hs.fi/paakirjoitukset/a1441508992821> Luettu 18.4.2016.
- Titmuss, Richard. 1963. *Essays on 'The welfare state'*. (second edition). London: Unwin university books.
- TEM. 2016. Työttömyysturvalla töihin tai yrittäjäksi. Tiedotteet: Työ. http://www.tem.fi/tyo/tiedotteet_tyoy?89506_m=120325 Luettu 18.4.2016.
- Toikko, Timo. 2012. *Sosiaalipalveluiden kehityssuunnat*. Tampere: Tampere University Press.
- Vabø, Mia & Karen Christensen & Frode Fadnes Jacobsen & Håkan Dalby Trætterberg. 2013. "Marketisation in Norwegian eldercare: preconditions, trends and resistance." Teoksessa *Marketization in Nordic eldercare: a research report on legislation, oversight, extent and consequences*, toim. Gabrielle Meagher & Marta Zebehely. Stockholm: Stockholm Studies in Social Work 30, Stockholm University, 163–202.
- Valkama, Katja & Ulla Isosaari. 2011. "Intangible labour – Informal caregivers as a hidden resource of social and health care services. The Finnish support for informal care." *Työelämän tutkimuspäivien konferenssijulkaisu 2/2011*, 190–200. Tampereen yliopisto. Työelämän tutkimuskeskus.
- Valokivi, Heli & Minna Zechner. 2009. "Ristiriitainen omaishoiva – läheisen auttamisesta kunnan palveluksi." Teoksessa *Hoiva: Tutkimus, politiikka ja arki*, toim. Anttonen Anneli & Heli Valokivi & Minna Zechner.
- Van Parijs, Philippe. 1995. *Real Freedom for All. What (if anything) can justify capitalism?* Oxford: Claron Press.
- Vanhuspalvelulaki eli Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvveluista 28.12.2012/980
- Waris, Heikki. 1962. *Suomalaisen yhteiskunnan sosiaalipolitiikka: Johdatus sosiaalipolitiikkaan*. Porvoo: WSOY
- Vehviläinen, M, Toivo, M, Häikiö, L, Marjeta, A-L, Åkerman, M, Uotinen, J & Peltola, T: Ilmastonmuutos ja ympäristö elämässäni -kirjoituskilpailu 2010-2011 [elektroninen aineisto]. FSD2759, versio 1.0 (2012-07-05). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Kansanrunousarkisto [tuotaja], 2011. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [jakaja], 2012.
- Vuori, Jaana & Ritva Nätkin (toim.). 2007. *Perhetyön tieto*. Tampere: Vastapaino.
- Wyness, Michael. 2006. *Childhood and Society. An Introduction to the Sociology of Childhood*. New York: Palgrave macmillan.
- YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista. 1989. https://www.unicef.fi/files/unicef/pdf/LOS_A5fi.pdf
- Zelizer, Viviana. 1985. *Pricing the Priceless Child: The Changing Social Value of Children*. New York: Basic Books.